

МОНЕТАРИЗЪМ

Монетаризмът се свързва основно с Милтън Фридмън, неговите трудове и теории за паричното предлагане и търсене, ролята на държавата в регулирането на икономиката, инфлацията и номиналния доход. Монетаризмът е икономическо течение появило се във втората половина на 20-и век като резултат от проблемите възникнали вследствие прилагането на кейнсианската икономическа теория.

Монетарната теория преминава през няколко етапа на развитие. Първият етап започва с появата на големия труд на основоположника на Чикагската школа Милтън Фридмън "Изследване в областта на количествената теория за парите" (1956) и отразява създаването на новата концепция за количествената теория за парите.

Като втори етап се приема развитието на монетаризма в посока на включването на концепцията за "естествената норма на безработицата" и тезата за инфлационните очаквания. В полемиката на заседание на Американската икономическа асоциация през декември 1967 г. Фридмън изразява схващането за съществуването на "естествената норма на безработицата", която е определена твърдо от условията на пазара на работна сила и не може да се изменя с мерки на правителствена политика. Важно място в тезата на Фридмън заема и постановката за инфлационните очаквания, формиращи се в съзнанието на икономическите агенти.

Третият етап в развитието на монетаризма (от средата на седемдесетте години) е период на нарастване на неговото влияние и популярност и непосредственото му налагане в областта на практическите мероприятия на стопанската политика. На този етап се развива монетарната теория за "открита икономика", чиято цел е да обясни функционирането на платежните и валутните курсове.

МОНЕТАРНА ТЕОРИЯ ЗА ТЪРСЕНЕТО НА ПАРИ

Монетарната концепция за количествената теория за парите съществено се отличава от нейните традиционни варианти. Преосмисляйки количествената теория за парите, Фридмън търси нейните микроикономически основи. В този смисъл той твърди, че това "не е теория за производството, паричния доход или цените", а е теория за търсенето на пари. Акцентът в нея се поставя върху мотивите на участниците в икономическия процес за натрупване на пари във формата на касови наличности. По-нататък поведението на "типичния индивид" се екстраполира върху цялото стопанство и се извежда агрегатната функция на търсенето на пари.

Търсенето на пари е представено като един от пътищата за запазване на богатството на икономическите агенти заедно с другите активи. Парите се разглеждат като капиталов актив, носещ "поток от доходи", а не като обикновено разменно средство. С тезата за стабилността на функцията на търсенето на пари монетаристите пряко се противопоставят на Кейнс, според когото търсенето на пари е нестабилно и зависи от постоянно изменящите се и непредвидими действия на стопанските агенти, породени от спекулативни мотиви. Според Фридмън личното потребление е относително устойчиво и в малка степен зависи от нарастването на текущия доход. Търсенето на пари,

твърди Фридмън, е в голяма степен стабилно, даже и при много неблагоприятна икономическа конюнктура и го разглежда като гаранция за устойчивост на стопанския механизъм.

МОНЕТАРНА ТЕОРИЯ ЗА “НОМИНАЛНИЯ ДОХОД”

Монетарната теория за “номиналния доход”, предложена от Фридмън, съчетава елементи от традиционните макроикономически модели на неокласическия синтез и монетаристките концепции за изменението на паричната маса и лихвените проценти в условията на краткосрочно неравновесие. Теорията за “номиналния доход” обобщава изводите, направени на основата на емпирични изследвания в продължение на дълги периоди от време (1867- 1960 г.). Резултатите доказват по- голяма и относително стабилна зависимост между измененията на количеството на парите в обръщение и номиналния доход в сравнение със зависимостта между нарастването на инвестициите и националния доход, изразена от Кейнсовия мултипликатор.

Според Фридмън увеличаването на количеството на предлаганите пари води до нарастване на номиналния доход. Този процес от своя страна се изразява в две посоки- в нарастване на цените и в увеличаване на реалния доход.

Фридмън предполага, че ако централната банка увеличи предлаганото количество пари, това ще доведе до падане на лихвения процент и в резултат ще се отрази върху търсенето на касови остатъци. Обратно на кейнсианското схващане, този процес ще предизвика у икономическите агенти стремеж към освобождаване на излишните парични касови остатъци. Това от своя страна ще увеличи потреблението- увеличаване търсенето на стоки и услуги, които в описаната ситуация ще се окажат по – предпочитаната форма на притежаване на богатство. Следователно допълнителното парично предлагане в икономиката предизвиква спадане на лихвения процент и възбужда стремежа към реструктуриране на богатството в полза на стоките и услугите. Останалата част от богатството – във формата на финансови актив – акции и облигации, не се предпочитат, тъй като при ниския лихвен процент са нерентабилни. При тази ситуация стремежът на притежателите на богатството да намаляват своите парични касови остатъци по отношение на дохода ще предизвика нарастване на дохода и цените и ще доведе до процес на стопанско оживление. То ще се изрази в нарастване производството на стоки и услуги, което ще стимулира цялостната икономическа активност. Във Фридмъновата монетарна схема на “предавателния механизъм” първоначалният тласък се предизвиква от измененията в паричното предлагане и въздействието им се осъществява чрез адаптирането на структурата на “портфейлния баланс” образувана от материални и финансови активи.

ИНФЛАЦИЯ

Милтън Фридмън и другите монетаристи разглеждат инфлацията като “чисто парично” явление, породено от ускорената емисия на платежни средства. В това разбиране ясно проличават неокласическите корени на монетарната доктрина, нейната връзка с количествената теория за парите, според която съществува пряка и непосредствена връзка между количеството пари и общото равнище на цените. И въпреки че монетарният модел на номиналния доход допуска изменение на неговия физически компонент под влияние на паричните

промени, основният ефект винаги се проявява в областта на цените. Парите в тази схема са "неутрални", техният ефект е изразен в изменението на цените. Кейнсианската позиция по този въпрос е съществено различна от монетарната. Според автора на "Общата теория" за заетостта, лихвата и парите" (Дж. М. Кейнс) "истинската" инфлация възниква само тогава, когато икономиката на страната достигне равнището на пълна заетост; до този момент при наличието на ненатоварени производствени мощности и голям процент безработни, растежът на паричната маса в обръщение ще оказва предимно влияние не върху равнището на цените, а върху физическия обем на производството чрез изменението на нормата на процента на заетостта. "Умерената" инфлация според кейнсианците има полезен, "ободряващ" ефект. Тя съпровожда процеса на икономическото развитие, растежа, растежа на производството и дохода. Но в цялата теория на Кейнс при анализа на цената обикновено се приема предпоставката за нееластичност на равнището на цените в краткосрочен период, което измества анализа на инфлацията и нейните отрицателни последици за икономиката.

Последователите на кейнсианския подход правят опит да коригират този недостатък, като използват "кривата на Филипс". Английският икономист А. Филипс извежда статистическа корелация между темповете на изменение на работната заплата и темповете на изменение равнището на безработицата в Англия за периода от 1861 до 1957 г. По-късно П. Самюелсън и Р. Солоу заместват диаграмата на Филипс с темпа на изменение на работната заплата с темпа на изменение на равнището на цените и получават модифицирана крива на Филипс, където динамиката на цените е свързана с обратната зависимост с равнището на безработица.

Схващането, че колкото са по-високи темповете на инфлацията, толкова е по-малка безработицата, и обратно, колкото по-бавно растат цените, толкова по-голяма е безработицата, служи като основа на кейнсианските рецепти за управление на конюнктурата. Практиката на икономическото регулиране препоръчва да се избират такава комбинация на темповете на инфлация и безработица, която да съответства на текущите цели и приоритети на икономическата политика. Ако например е необходимо съществено да се повиши равнището на производството с помощта на експанзионистки мерки, то следва да се жертва ценовата стабилност, като се допусне ускоряване на инфлацията. Ако пък възникне необходимост да се "охлади" икономиката и да се забави растежът на цените, то това може да се постигне чрез намаляване на производството и заетостта. Разчетите, основани на "кривата на Филипс", според кейнсианците дават възможност за просто и достъпно решение на проблема за "конфликта на целите" на икономическата политика.

Монетаристите се обявяват против кейнсианското тълкуване на "кривата на Филипс" и представянето на инфлацията като "неизбежна цена" за постигане на високо равнище на производството и заетостта. Те отхвърлят идеята за "постоянния компромис" на целите, както и възможностите за безкрайно балансиране между умерената инфлация и пълната заетост. На заседанието на Американската икономическа асоциация през декември 1967 г. Фридмън излиза със становището за съществуването на "естествено равнище на безработицата", което е твърдо определено от условията на пазара на работна сила и не може да бъде изменено чрез мерките на правителствената политика.

“Естествената” норма на безработицата, както подчертават всички монетаристи, не зависи от “паричните” фактори. Нейното равнище се определя от микроикономическите характеристики на икономическата система. “Естествената” норма на безработица включва два компонента, отразяващи структурните фактори:

1. Отношението между достигнатото равнище на производителност на труда и на работната заплата, наречен “доброволен компонент”;
2. “фрикционен компонент”, отразяващ неравномерността в разпределението на работната сила в икономиката.

Според Фридмън, ако правителството полага усилия за подържане на заетостта на равнище по-високо от “естественото” с помощта на традиционните бюджетни и кредитни методи на стимулиране на търсенето, то тези мерки ще имат кратковременен ефект и в крайна сметка ще доведат до нарастване на цените- инфлация.

Важен момент в концепцията на монетаристите е тезата за инфлационните очаквания – предположенията по въпроса за бъдещия растеж на цените, оформящ се в съзнанието на участниците в икономическия живот. Монетаристите издигат идеята за адаптивния характер на очакванията, които според тях се основават на миналия опит и като цяло зависят от темповете на изменение на цените в предшестващия период. Според това схващане колкото са по- високи темповете на инфлацията, толкова повече участниците във възпроизводствения процес отчитат в своите прогнози и действия предстоящия растеж на цените и се стараят да неутрализират неговите последици с помощта на специални мероприятия – трудови съглашения, делови контакти и т.н. Затова с течение на времето преразпределителните и стимулиращите ефекти на инфлацията на които разчита правителството, отслабват. За да ги активизират правителствените органи са принудени да прибегват към нови, “внезапни” и непредвидени от икономическите субекти в договорите и контрактите за наемането на работна сила инфлационни “бумове”. Това води обаче към все по- големи “дозии” дефицитно финансиране от бюджета и предизвиква безкраен растеж на инфлационната спирала. За да се излезе от порочния кръг, Фридмън препоръчва да се прекратят “безсмислената” политика на стимулиране на търсенето и стремежът за постигане на високо равнище на заетост.

Според монетаристите икономическото регулиране не трябва да преследва краткосрочните антициклични цели, а да бъде насочено към дългосрочна стабилизация на икономиката. Основен фактор на стабилизационната икономическа политика трябва да стане обемът на паричното предлагане. Икономическата политика трябва да се откаже от трудно осъществимия принцип на “точна настройка” и да се насочени към реалистичния принцип на “правилото”, което изисква увеличение на паричната маса с 3-4% годишно.

В края на 70–те и в началото на 80–те години борбата между кейнсианството и монетаризма вече непосредствено се проявява в областта на практическите мероприятия на стопанската политика. Широко разпространение в практиката на централните банки получават различните варианти на “паричното правило”. Това довежда до съществени изменения в стратегията на икономическото регулиране. Тактиката на “активизма”, енергичното управление на търсенето за стабилизиране на икономическата конюнктура и ускоряване темповете за стабилизиране на икономически растеж загубва своята привлекателност.

Настъпва поврат към "постепенност" и "сдържаност" в провеждането на политиката на задържане на паричната маса и ограничаването на кредита. Получават популярност теоретичните схеми, призоваващи към възраждане на неокласическите принципи, рязко ограничаващи намесата на правителствените органи в стопанския процес. Монетаризмът става основа на "неокласическия ренесанс" и на развитието на новата "неолиберална вълна" в икономическата теория. В края на 80-те години на 20 век Роналд Рейгън в САЩ и Маргарет Тачер в Англия прилагат част от решенията предложени от монетаристите.